

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

**คติสัญลักษณ์ของพื้นที่
และการจัดการใช้พื้นที่ของวัดในชุมชนหมู่บ้านผู้ไท**

ทรงยศ วีระวิมาศ

ชุดโครงการวิจัย

ชุมชนและเรือนผู้ไท : รูปแบบและนิเวศวิทยาวัฒนธรรมการอยู่อาศัย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

2548

บทคัดย่อ

หมู่บ้านผู้ไทในเขตจังหวัดมุกดาหารและสกลนครโดยทั่วไปมีวัดในหมู่บ้าน 2 ประเภทคือ วัดบ้านและวัดป่า วัดบ้านเป็นวัดที่สร้างมาภายหลังจากการตั้งหมู่บ้านได้ไม่นาน และเป็นวัดประจำหมู่บ้านมาแต่เดิม ซึ่งมักเป็นวัดมหานิกาย ส่วนวัดป่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นไม่นานมานี้ มีทั้งที่เป็นของพระมหานิกายและธรรมยุต ซึ่งส่วนมากเข้าไปอาศัยพื้นที่ป่าช้าหรือป่าสาธารณะเดิมของหมู่บ้านเป็นที่ตั้งวัด วัดป่ามหานิกายมีแนวโน้มที่จะพัฒนาพื้นที่ของวัดตามแบบวัดบ้าน ส่วนวัดป่าธรรมยุต ที่เป็นวัดสาขาของพระภิกษุวิปัสสนาก็มีปฏิฐานสายลูกศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต มักล้อมพื้นที่เป็นเขตวัดกว้างขวางมากโดยรวมเอาพื้นที่ป่าเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของวัด และรักษาสภาพป่าส่วนมากไว้ตามธรรมชาติ

ทั้งวัดบ้านและวัดป่ามีหอแจกหรือศาลาการเปรียญเป็นอาคารสำคัญที่รองรับต่อกิจกรรมอเนกประสงค์ พิธีกรรมที่จัดขึ้นในวัดบ้านที่ใหญ่ที่สุดประจำปีคืองานบุญพระเวสหรืองานเทศน์มหาชาติ ซึ่งพบว่าการนิยมนटकแต่งอาคารหอแจกและสถานที่ของวัดเป็นการจำลองป่าหิมพานต์ อันเป็นไปตามเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก โดยธรรมาสน์เสาเดียวที่นิยมสร้างไว้ในหอแจกของวัดหมู่บ้านผู้ไทในจังหวัดมุกดาหารและกาฬสินธุ์ก็อาจเป็นส่วนหนึ่งของการจำลองสมมตินี้

พื้นที่ของวัดบ้านโดยทั่วไปต้องรองรับต่อกิจกรรมทั้งที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆในรอบปี กิจกรรมทางสังคมอื่นๆ ตลอดจนที่ทางราชการขอใช้สถานที่เพื่อจัดกิจกรรมพิเศษ บางแห่งเป็นตลาดนัดขายสินค้าทุกสัปดาห์เป็นต้น พื้นที่ของวัดบ้านยังเป็นที่รองรับต่อการทำบุญก่อสร้างอาคารทางศาสนาต่างๆ ที่เป็นเสมือนเครื่องพิสูจน์บารมีของเจ้าอาวาส และโดยเฉพาะการพยายามก่อสร้างอาคารพระอุโบสถ เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของการได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา อันเป็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นวัดโดยสมบูรณ์ ในขณะที่วัดป่าวิปัสสนาก็มีปฏิฐานมีกฎข้อบังคับเข้มงวดเกี่ยวกับพื้นที่ของวัดและไม่อนุญาตให้จัดกิจกรรมมหรสพและพิธีกรรมอื่นๆ แต่จะเน้นให้เป็นพื้นที่รองรับต่อการปฏิบัติกัมมัฏฐานที่พระภิกษุที่บวชในสำนักจะเดินทางไปจำพรรษาในวัดสาขาเหล่านี้ โดยไม่อยู่ประจำที่ใดที่หนึ่งนานๆ เพื่อไม่ให้ยึดติดกับสถานที่และผู้คน

Abstract

There are two types of Buddhist monastery (*wat*) in the of the Phuthai villages of Mukdahan and Sakonnakorn provinces : village monastery (*wat ban*) and forest monastery (*wat pa*). Village monasteries were traditionally established few years after the settlement of the villages had been ensured. Most of them are that of *Mahanikai* sect monasteries. Forest monasteries were those later established not so long ago by both *Mahanikai* and *Thammayut* sects. Most of forest monasteries situated on the areas that previously were cemetery ground forests or other public forests of the villages. However *Mahanikai* forest monasteries potentially have been physically developed after the model of village monasteries, while the forest monasteries of those disciples of Ajan Man Phurithatto, the great teacher of meditation forest monks, preserved most of the original forest conditions.

Both village monasteries and forest monasteries place a sermon hall (*sala kanprian* or *hochak*) as a principal building of the compounds. It is served as multi-purpose hall for both religious and some social activities. The grandest annual merit-making ceremony is *Bun phra wes* or the chanting of the great story (*mahachat*) of *Vessantara Jataka*. In this occasion, the sermon hall and the monastery ground are decorated to symbolize *Himavanta* Forest, following the scenes described in the *Mahachat* text. Probably the single-post sermon seat (*Thammat sao daow*), which are found installed at the center of some sermon halls in the Phuthai villages of Kalasin and Sakonnakorn provinces, might also be part of this symbolic meaning.

Village monasteries generally have to serve many religious rituals and ceremonies, some secular ceremonies and special events organized by local government authorities. Several construction projects allow people to donate in order to gain merit. The achievement of these projects also reflects how great the charisma that the abbot of the monastery possess. In a monastery, an ordination hall or *Uposatha* implies that the monastery has received *Visungamasima* by royal decree, and it is a well-established monastery.

As for the forest monasteries, on the contrary, restrict for only necessary activities and not allow any entertainment ceremony to be performed. The monasteries are purposed to be wondering places for the monks of the corresponding lineage to reside and practice *kammatthan* meditation. Since to stay in a monastery for a long period might attach to both place and people.